

Prózy a deníky

**Karel
Hynek
Mácha**

Karel Hynek Mácha

**Karel
Hynek
Mácha**

Prózy a deníky

PRAHA — BRNO 2023

ČESKÁ KNIŽNICE

Vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
a vydavatelství Host

www.kniznice.cz

Ústav pro českou literaturu
Akademie věd ČR

Vychází s finanční podporou Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR.

Při práci na publikaci byly využity zdroje výzkumné infrastruktury
Česká literární bibliografie (kód ORJ: 90243).

Uspořádání a ediční příprava Michal Charypar
Komentář Zdeněk Hrbata, Martin Procházka a Michal Charypar
Vědecká redakce Marek Příbil
Lektorace Robert Adam, Jiří Pelán a Marek Příbil

Editor © Michal Charypar, 2023

Commentary © Zdeněk Hrbata, Martin Procházka a Michal Charypar, 2023

Cover photo © Národní galerie Praha, 2023

© Nadační fond Česká knižnice, 2023

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2023

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2023 (elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-1991-0 (PDF)

KAT

Křivoklad

Ó králi! — Dobrou noc!

1

Nuž ty nás ved' — — — — —
po tvém slově půjdem vpravo vlevo,
bud' vpřed, bud' vzad; — — — — —

Rukopis královédvorský

Hluboko v křivokladských lesích přivítala kukačka jarní jitro. Jaroš a Stivín poráželi na kopci nad hlubokým ouvozem stověký buk, jehožto kořeny mezi skalními rozsedinami na mnoho sáhů dolů k ouvozu se plazily. Buk i skaliska tak hustě byly břízami a jehličím zarostlé, že šedé kamení z těch roštín jen jako pobožené bašty vyhlídalo a že pocestný, šel-li jakýs okolo, nespátřil pracujících, nýbrž jen seker jejich opětované slyšel rány.

„Již musí býti k páté hodině,“ pravil Jaroš, vysoký šedivý stavec, ustav od práce a podpíraje se o polou podřatý buk, „a ještě jest tak šero, jako by dvě hodiny scházely do slunce východu.“ — „Ano,“ odpovídal Stivín, taktěž vysoký, silný mladík, poodchážeje stranou, kde pod nízkým modřínem na rozestřeném plášti ležela tykvová láhvice, naplněná mlékem, a načatý bochník ječného chleba. „Máme dnes hustou mlhu, ale silně se tlačí k zemi; než dvě hodiny uplynou, budeme mít krásný den, jaký ještě nebyl v letošním jaru.“

Jaroš. Však skoro jest čas, aby nad českou zemí již jednou vyšel jasný den. — „To ještě mnoho myslím na Berounce vody uplyne, nežli se toho dočkáme,“ odpověděl cizí hlas a z hustého křoví vykročil silný muž mezi ně. „Pomáhej pánbůh po ránu,“ pravil a kráčel přímo k Stivínu pod modřín, sahaje po láhvi, kterouž mu onen podával. — „Dejž to pánbůh,“ děkovali předešlí. „Vítáme tě, Duchoni, z veselé Prahy.“ — „Z veselé pravíte?“ odvece Duchoň. „Tam teď není hrubě veseleji než v naší chatrči; tím však hlučněji. Měšťané se opět neshodli s králem a panstvo se přidalo k nim. Král je zajat. Bůhví kam jej odvěkli.“ — „U sta hromů, to jest mnoho jedním dechem,“ zvolal Stivín. „Praha teď více vládne nežli král Václav, jenž se déle po vězeních toulá, než na trůnu sedí.“

Jaroš. Je prý však také velmi ukruten, jak se o něm vypravuje. Co já vím, může křivokladská věž mnohé toho a krvavé dáti důkazy.

Stivín. Myslíš lidomornu? Také se mi zdá, že bude brzo krví přetýkati, jakkoli vysoká jest. Sám jsem jich dosti viděl, které tam odvedli a kteří, vejdouce tam, zapomněli se navrátit.

Duchoň. Jak se o něm v Praze povídá, jest asi podivný člověk i s katem, kmotrem svým. Ráno král Václav, nebo jak jej Pražané jmenují, lenivý Václav, odsoudí, kdo se mu vinným býti třeba jen zdá, v poledne jej kmotr sprovodí mečem ze světa a uvečer prý oba dva při sklenici vína pro zavražděného bědují a hořekují tak dlouho, až jazyku nelze pohybovati se a až oba nadobro zpití na lůžko roznesou.

Jaroš. Věru divné; to nepochopuji, a již tak mnoho divného jsem o tom kmotru a spolu katu i příteli královském slyšel, že —

Vtom bylo slyšeti z hlubokého ouvozu dusot přibližujících se koní; všickni tři umkli a poslouchali napnutýma ušima, neb dusot tolika koní bylo cosi neobyčejného v lesích křivokladských. Blíže a blíže přicházeli jezdcí, až posléze zrovna pod nimi státi zůstali, a z hlubokého ouvozu bylo slyšeti hrubý hlas: „Mně se zdá, že musíme býti daleko od hradu!“ — „Také se mi zdá,“ odpovídal hlas jiný.

Drže se břízy po kraji skaliny, stál Stivín na poraženém buku a položeném přes ouzký ouvoz namíste mostu a hleděl dolů do ouzkého ouvozu. Pro hustou mlhu však nikoho neviděl, jen slyšel hlasy

mluvících a řechtot i dechot uhnaných koní. „Prokletá mlha!“ pravil opět hrubý hlas. „Již jsme zbloudili z cesty. Já se nepamatuji, že bychme kdy byli jeli takovýmto mezi skalami průlomem na Křivoklad. Vintýři, zatrub! Snad nás někdo uslyší.“ Sotva dořekl, zavzněl silný hlas lovecké trubky a rozléhal se silně ouzlabinou. Ohlas hor odpovídal vždy zdáleněji, později a slaběji, až umlknul. Stivín silně houknul, hlas se rozléhl a ozvěna opět odpovíдалa dál a dále, až i zas kolem ticho bylo.

„Přijedeme touto cestou na Křivoklad?“ zněla zdola otázka. „Ano,“ odpovídal Stivín. „Pořáde vzhůru ouzlabinou, až přijedete ku potoku, kde se scházejí spády sedmera hor. Naproti vám, pokraj hory třetí od východu, běží ouzká skalnatá cesta, ze šířky jednoho koně; při ní stojí dřevěný kříž; po té vyjedete na kopec. Na temenu hory dělí se stezka v několik rozcestí; jeďte prostředním, až uvidíte z nejvyššího pahorku nalevo vystupovati z mlhy věže hradu Hyvny — dále na západ, na vysokém kopci, rozlehlý javor; mezi oběma, právě uprostřed, naleznete širokou silnici, po té se dáte nalevo a přivede vás až před brány hradu křivokladského.“

„Kdo jsi, jenž nám odpovídá?“ tázal se hlas z ouvozu. „Chatrčník ze Zakopaného,“ odpověděl Stivín. „Můžeš-li k nám slézti?“ znělo zdola. „Mohu,“ volal Stivín. „Tedy slez a okaž nám cestu.“ — „Hned,“ odvece mladý chatrčník, a pokynuv druhým, lezl, zadržuje se o břízu a roští, se skaliska na skalisko, z větve na větev, po příkré zdi skalní dolů do ouvozu, až stanul před jízdým sborem.

Teď teprva mohl všechno náležitě rozeznati. Vpředu, na černém koni, stál šedý starec, všecek upjatý v brnění. Stříbrná přílbice a zlaté ostruhy jevily člověka z rodu vyššího. Při něm, na bílém koni, stál vytáhlý, velmi mladý jinoch, přes jehožto plece zlatá lovecká trubka visela; taktéž byl celý oděný. Pohled a chování tohoto k prvnějšímu pravilo jej synem býti starcovým. Za nimi bylo as dvanácte jezdců po městsku oblečených, přílbice a náprsníky měli z blýskavého ocele. Všickni drželi meče vytasené, které však při spatření Stivína do pošev vráželi. Uprostřed nich vynikaly dvě vysoké postavy, jenž mezi ostatními na první pohled znamenitě se dělíce pozornost budily.

První, na krásném broní, byl asi třicetiletý, štíhlý; kaštanové, dlouhé, dolem zakroužené vlasy padaly kolem vysokého čela, které, spolu s nimi, červená, zlatem protkávaná čapka jediným bílým, vysokým a v bohaté záponce zatknutým pérem ozdobená zastiňovala. Z čela, jasných zraků a z celé postavy i z obličeje, jemuž temné licousy a kaštanové vousiska výrazu smělosti propůjčovaly, vysvítala jakási vznešenost. Mohlť jezdec tento slouti mužem krásným. Oděv jeho byl zcela bílý, stříbrem bohatě ozdobený, a na hrdle jeho skvěl se zlatý řetěz. Přes šíji visel bohatý pás na zatknutí meče neboli spíše malé dýky, jakových vyšší stavové při slavnostech časů tehdejších nosívali, která se však nyní u jezdce na místě svém nenacházela. Zkrátka, jezdec tento vyhlížel, jako by na hodech zajmut a semto zavezen byl. Druhá postava mnohem hrůzněji vypadala. Taktěž, jako první, vysoký a štíhlý byl jezdec tento; černé kudrnaté vlasy, nižádnou čapkou nespjaté, kryly celé čelo až pod husté obočí, pod nímž dvě plamenné oči zhluboka se jiskřily; i ostatní tvář byla černými vousy zarostlá. Přes černý oděv plápolal červený plášť a přespříc na zádech byl mu připjat široký meč s dlouhou rukovětí; ruce však i nohy měl pevně řemeny k sedlu připnuté.

Toho všeho povšimnul sobě Stivín na první pohled, dělal však, jako by ničeho byl nezpozoroval. „Můžeš-li nás dovesti na Křivoklad?“ tázal se stavec v čele pluku. „Mohu,“ odpověděl Stivín. „Tedy nás veď,“ vece stavec. Bez dalšího promluvení obrátil se Stivín a kráčel vepřed; celý sbor jel volným krokem za ním.

Nedlouho jedouce tímto ouvozem uslyšeli hučení potoka, i brzo nato vyjeli na malou lučinu, kde se scházely spády sedmera hor. Zrovna naproti nim stál dřevěný kříž a podle něho vedla ouzká skalnatá pěšina na kopec. Nad ní, vzhůru do kopce, vlálo husté liskové křoví; pod ní byla hluboká kolmá hráz, tím hlubší a hlubší, čím výše po hoře vedla. Po příkré straně bylo silné, zde onde již přerážené zábradlí, za nímž na některých místech jednotlivé trní zakvítalo. Hlouběji šerily se vrchole jedlí, ostatní jich dílové tratili se v mlze.

„Touto-li stezkou musíme jeti vzhůru?“ tázal se stavec. „Právě tou,“ dí Stivín. „Není-li jiná, širší stezka nablízku?“ — „Na hodinu cesty

není.“ — „Tedy, Honzo, slez!“ dí stavec. „Vězně našeho vezmeš před sebe na kůň.“

Silný veliký, široký pacholek, u společníků svých Honza Nebojímse nazvaný, slez z koně a blížil se ku koni vězného. Tento však silným hlasem, jako by chtěl, aby Stivín slova jeho doslechl, pravil: „Zadrž, odbojníku! Já nechci ujíti. Král Václav to slibuje.“ — „Již ne král,“ odpoví rytíř. „Já ti nevěřím.“ — „Tedy se střez!“ zařičel Václav, očima vztekem divoce se třpytícíma zakrouživ, a Honza sedl za svého vězně. „Honzo, měj se na pozoru,“ připomínal starý rytíř. „Nestračujte se,“ chladně odvece Honza, spoléhaje se v náramnou svoji sílu, a z obou stran vězně uchopil uzdu broně. Tak vjeli na stezku. Zpředu krácel Stivín, za ním jel rytíř mladý a za tímto klusal stavec. Oba s obnaženými mečoma. Za nimi jel král Václav; nachmouřené obočí přikrývalo planoucí zrak; čelo měl vráskami pokryté. Za ním několik jezdců s vytasenými meči; po těchto nastoupal vězeň druhý a jezdcové ostatní končili řad.

Beze slova promluvení vyjeli až v polovici příkré stezky. Mlha mísící se s párou dolem hučícího potoka byla po kopci tak hustá, že každý jezdec vždy třetího jezdce před aneb za sebou již neviděl. Klopot koní po skalnaté půdě rozléhal se dolem. Vtom slyšeti řinkot za předními jezdci. Ohlédnou se tito i Stivín, a právě, jakoby bělavý papršlek, letělo něco přes zábradlí v hlubinu mezi vrcholky jedlí a zmizelo v husté mlze.

Král Václav sám seděl na zpínajícím se koni, obracuje nevolného vzhůru po kopci; tento však zepjav se přelítne zábradlí a v hluboké se ztratí mlze; král spadl nazpět na skalnatou stezku. — Po chvíli slyšeti těžký pád. — „Dobrou noc,“ usmál se kat obyčejným smíchem svým nakřčiv vysoko nos; spodní pysk hluboko sklesl a dvě řady pevně seskřípených zubů jiskřily se o závod se smutně lesknoucími se zraky. — Stavec slez l a s králem, který nepromluviv slova a hluboko sklopiv oči vztekle zuby skřípěl, kráčeli pěšky nahoru do kopce. Nahoře přivedli Honzova koně, král vyšinul se naň a jezdci ostatní obklopivše ho jeli z povolna dále. — Václav oddychal těžce a hlasně. „Tamto jest Hyvna,“ pravil, nalevo okazuje, Stivín. Nebylo

však ničehož k spatření leč jednotlivá vysoko strmicí štíhlá věž nad hustou mlhu co osamělé skalisko z vlnícího se moře. Hrad ostatní byl celý v mlhu zahalen.

Nade věží právě brunatná hořela denice a přílbice hlásného leskla se ve vycházejícím, jezdcům však posud neviditelném slunci. Vesele zatroubil jinoch, veseleji však, jako by bylo umluveno, odpovídal hlásný z věže hyvenské. Klusem nyní ujížděli jezdcí stromořadím hustého lesa, cesta se nížila víc a víc a po čtvrt hodině slyšeli nablízku hlas trouby hlásného na Křivokladě.

2

Tiše, tiše, nech ho spáti! — O půl
noci sehnali ho duchové tísně
z lože, a jako cizí, neznámý,
který ve tmách hledá vchod, po hradě
bloudil.

Soběslav od Klicpery

„Zde jsme,“ rce Stivín a zastaví kroky. „Kde jest hrad?“ táže se starec. „Před vámi,“ odpovídá Stivín. Král Václav pozvedl očí. Hradu pro hustost mlhy nebylo k rozeznání, jen věž lidomorna, nejbliže jim a nejvyš tu stojící, míhala se mlhou jakoby za šedou, hustou rouškou. Začervenale její kamení a mlhou ztemnělá ranní záře činila, že krůpěje krve na ní vyvstávati se zdály, a vlnící se mlha působila, jako by se věž pověstná u výparu ranním potácela a duchové zde zavražděných jako by oblétovali zapomenutý svůj hrob.

Král Václav zaražený, bez pohnutí těla, pevně upřeným okem patřil na věž a jakési trudné myšlénky přeletovaly v duši jeho; kat ale, zpozorovav ustrnutí jeho, usmíval se obyčejným smíchem svým; zrakové však jeho ještě o mnoho smutněji svítili než na kamenné stezce při spádu pacholka, i hlasitě bylo slyšeti skřípení zubů jeho.

Zavzněla trubka jinochova a věžného na Křivokladě odpověděla trouba; vrátný zjevil se na baště nad branou a ouzkým okénkem

zněla otázka: „Kdo jest?“ — „Nový hradní a — bývalý král!“ zvolal starec. „Hned!“ — Hlasitě se zachechtal kat; král Václav skřípal zuboma. Vrzaly stěžeje těžkých vrat, otevřela se brána, hradní a syn jeho s králem, katem a dvěma jezdcema vjížděli ve hrad. Ostatní se Stivínem vraceli se ku Praze. Vtom nad mlhu krvavé vycházelo slunce a řada oken hradních planula v červené záři. Mlha se tratila nakvap.

Příchozí na Křivokladě u druhé brány opět sečkati museli; — po malé chvíli spustil se zdvihací most a ouzkou věžní branou, nad nížto český v znaku hrdě se zpínal lev, vstoupili jezdci ve veliký hradní dvůr. Řad zbrojnošů stál ve zbrani uprostřed dvora; u vchodu na pravém křídle, nad nímžto budoucí byl králův byt, chodily dvě stráže. Vyjedše na nádvoří slézali z koní; vysoký silný muž v čele zbrojnošů přikročil blíže, a co zatím jiný kata odepjal, odejmul mu tento široký meč a rytíři starému, který s vězny přijel, jej podáváje pravil: „My jsme vás dříve očekávali, pane rytíři!“ — „Mlha nás zavedla,“ odpovídal tento. Kat, teď teprva spatřiv meč svůj v rukou rytířových, rychle sáhnul po pleci a zpozorovavšimu, že mu meč schází, třásla se každá žíla po celém těle; — výraz očí jeho, jakkoli černé a jasné byly, vždy býval smutný; teď však jakás náramná tesknost a touha se strachem smíšená z nich vysvítila. „Kde jest můj byt?“ táže se král.

Rytíř. Váš obyčejný, kde jste přebýval, kdy se vám ráčilo královský tento hrad navštěvovati.

Král (se zatajenou zlostí na kata ukazuje). Tento půjde se mnou?

Rytíř. Ano; váš to společník.

Král, opovrženlivě na odpovídajícího se podívav, kráčel ku vchodu na pravém křídle. Kat, rytíř a vůdce zbrojnošů s dvěma společníkoma následovali. Vysokým vchodem vešli v malý těsný dvůr; naproti nim lidomorna, vpravo i vlevo nízké, železem pobité dvře k podzemním žalářům, vpravo nad těmito hradní byla kaple. Nad nimi na dvou sloupech spočívala ouzká pavlač při chodbě bytu královského, ku kterémuž v pravém uhlu nazad kamenné schody vzhůru vedly. Po těchto vyšedše nahoru král s katem odešli vpravo za železnou mříží, která se ihned za nimi zavřela; dva zbrojnoši zůstali státi při ní, rytíř s vůdcem zbrojnošů kráčeli rovně před sebe k obydlí svému. —

U prvních dveří na chodbě zastavil se král; kat očekáváje poručení králova zastavil kroků také. Václav pokynuv rukou vešel do pokojíka svého, kat kráčel dále k bytu zvláštnímu. — Pokoj králův byl velký, čtverhranný, růžovými čalouny ozdobený; při malém výklenku kryla černá záclona mramorový jednoduchý kříž a před ním černě potažené klekátko. Uprostřed stál silný dubový, řezbou ozdobený stůl a tři též takové stolice. Dvě prostranné okna poskytovaly výhledku v rozlehlý dvůr a na protější hory; vpravo byl vchod v ložnici královu. Vstoupiv v obydlí své klekl král před kříž ve výklenku, a podepřev hlavu na obě dlaně, tak jakoby beze smyslů zůstal bez pohnutí až do poledne, ani panoše jídla přinášejícího si nevšimna; před duchem jeho dlel strašný obraz lidomorny, jak mu ráno před oči vstoupil, a strašlivé myšlenky budily vrásky na čele jeho. — Odpoledne, as ke třetí hodině, probudil ho hlas trouby a brzo nato dusot koní a hlučné ve dvoře vítání ze snů strašných; rychle přikročil k oknům. Krásná ženština vjížděla s provázejícím ji sborem zbrojnošů ve dvůr, rytíř starý i syn pomáhající jí z koně objímali ji. Vtom vstoupil v sednici královu panoš chtěje se stolu odklízeti. „Kdo jest tato?“ táže se král. „Nynějšího hradního dcera; přijíždí z Prahy,“ rce tento. „Co dělá kat?“ táže se opět onen. „Stojí,“ vece panoš, „na pavlači s založenými rukama a nepohnutě hledí na lidomornu.“ — „Již pojedl?“ ptá se Václav dále. „Ničeho nepřijmul,“ odpoví panoš. Král kyne rukou. Odejde panoš a Václav dlouhým krokem chodil z jednoho kouta sednice k druhému; bezvolně přejela pravice obličej zasmušený. — Uvečer opět přistoupil k oknu. — Hradního rytíře dcera přecházela po dvoře; právě obrátila oči vzhůru ku královým oknům a pohled její jevil smutek a milostnou touhu. Král přistoupil blíže, ona však poznavši krále zmizela ve vchodu pod bytem královým. Vtom panoš vkročil do pokoje královského. — „Co dělá kat?“ bylo první slovo krále. Nato přísluhující „Ještě na svém místě stojí,“ odpověděl panoš. Král pokyne. — Odejde panoš a Václav opět krokem dlouhým přecházel sednici. — Přišla noc, — blízkot půlnoc, — v královém pokoji ještě slyšeti zdoluhavý chod. — Václav posud nespal. Vtom se mu zdálo, že lehký před pokojem svým slyšel šumot; — rychle

vykročil ven a jakoby temný stín mihlo se něco z pavlače oknem po chodbě k bytu katovu a u sednice katovy závory temně kleply. Václav vystoupil na pavlač.

Byla krásná jarní noc; úplný měsíc právě nad lidomornou vystoupil ze šerých oblaků a slzavá jeho zář stříbřila břízu, jejížto větve na přístřeší lidomorny tajemným šveholily šeptem. Po celém hradě hluboké panovalo ticho, jaké se rozloží stěnami temných žalářů, k nimž po obou stranách ouzkého dvorečku železná vedla dvířka, kdy katův povětrím zahvízdne v nich meč a bezživého v zapomenutém koutě zakopají vězně, jen v stínu lidomorny uhnížděný doupnák truchlivou nad hrobem zavražděných časem krátkou zastonal píseň. Zhluboka pod hradem šuměl Červený potok a odlehlý jednozvučně klepal mlejn. Zdátky hučela Berounka.

Opřený o zábradlí pavlače hleděl Václav v jasné lunou ozářený dvorec, jehožto zdě kolem vyhlížely co ohrada pustého hřbitova. O sloup, na němž pavlač spočívala, stála bílá ženská postava podepřena; jak se králi zdálo, hradního to byla dcera, která, po chvíli se zdvihnouc, na schodech hradních zmizela. Vtom jako by bílý stín se mihl okolo železné mříže chodby královského bytu a jakýsi jemný hlas „Ó králi! — Dobrou noc!“ tajným pravil šeptem; — hned nato z vysoké bašty hlásný opovídal půlnoc. „Dobrou noc!“ opakoval si král, přes ouzký dvůr hledě k lidomorně, a opět, jako by s ousměchem někomu děkoval, „Dobrou noc — půlnoc!“ k věži žalární pokynul rukou. „Co tato dívka —,“ hovoří dále sám s sebou, „proč bloudí tak pozdě hrůzoplými kouty dvorce toho? — Proč touhyplným k oknům bytu mého zírající okem chodila včera po hradním dvoře? — Či mne zná již dávno? Či mne miluje? — Či možno mne milovati? — Milovati!“ — povzdech hlásitě; jakási hluboká bolest víc a více svírala srdce jeho a pohřížený v trapné myšlénky jednotlivými časem trápení své projevoval slovy: „Mne milovati? — Kdo mi rozumí? — Ani já sám sobě! — Komu lze pocítiti bolest se mnou, jaká ouží prsa má? — Či jest možno, by někdo, neporozuměv mi, milovati mne mohl?“ — Po dlouhém mlčení, co zatím mysl jeho po jiných bloudila věcech, opět navrácuje se k hlavní, utrobu jeho ustavičně pronikající

myšlénce, na kterouž jej každé přivádělo pomýšlení, mluvil dále: „Já jsem vězňem — králem-vězňem. Proč mi to divné jest? — Kdy král měl svobodu, — kdy člověk ze svobodné těšil se vůle? Krvavým, ty lidomorno, náhrobkem jsi bezvůle mojí důkazům! Ó že mi bylo králem kdy býti, že mi bylo lze,“ — opět hluboce umlkl; kolem ticho, jen doupnák opět stonání své mísil ve vzdálených vod tajemné noční lkání. Z hlubokých po dlouhém čase probudil se myšlének, a složiv ruce na prsou, hlasitě „Ó králi! Dobrou noc!“ povzdechl. „Ó králi! Dobrou noc,“ zavznělo blízko něho a na rychlost se obrátiv spatřil kata s rukama založenýma za sebou stojícího; oko jeho nepohnuté zdálo se v neskončenou hleděti dálku a tvář černě zarostlá skvěla se křídobíle v papršlku vysoko bloudícího měsíce.

Uvyklý na takovéto kata svého chování, krácel Václav beze slova promluvení v byt svůj; oblečený vrhl se na lůžko své; než žádný poklid dadoucí sen nesevřel víčka zraků jeho a žádná dřimota nezaplašila žely nespokojence. — I kat pokročil k odchodu, a pokyna rukou k bytu hradního, „Miládo,“ s obvyklým úsměchem, „bludná života mého hvězdo! Dobrou noc!“ polohlasně pravil a volným krokem tratil se v mrákotách chodby k obydlí svému.

Tak všecka jednání, všechny vlastnosti obou sobě se podobaly, ano celá povaha jako krále, tak i kata sobě rovná a stejná se býti zdála, a předce jak původem svým, tak též i sama v sobě daleko povaha králova byla rozdílná od povahy kata jeho. Oba sice náramně byli vášniví, s tím však rozdílem, že matka již, vztekem přemožená a znemocnělá jej porodivši, vášnivosti královy se stala příčinou, kdežto náruživost katova ne tak přirozená, jako spíše navyklá byla. Oba sice stejně hluboko mysli, oběma sice jedna a jediná smutnosti a truchlivosti, jakož i touhy jim samým neurčité byla příčina, předce však různými myšlénky jejich dříve a dlouho bloudily stezkami, než u jednoho stanuly cíle. V mnohém však ohledu zcela od sebe se lišili. — Tak upříkladu král Václav ničím považoval královskou svoji hodnost, ano on se takořka štítíl důstojnosti své, maje ji za příčinu jednání a činů svých a ztud vyplývající nespokojenosti; pročež i sám časem hleděl se zprostiti a zbaviti povýšenosti své, ačkoli nikdo jiný vznešenost jeho

ani dost málo uraziti nesměl se opovážít, neb tenkrát vztek jeho nejvyššího dosáhl stupně; co zatím naproti němu kat se podobal, jako by hluboko kleslý toužil z nehodných jeho okoličností vytonouti navrch, k žádané vyvýšenosti; a jakkoli ohavnými život jeho zprzněn byl činy, předce časem, jako by navracený někdejší mladosti své byl dnům, myšlení a jednání jeho vážnosti a vznešenosti do sebe, ač vynucený, mělo ráz, co Václav k podlému a sebe nehodnému jednání z prv udalých příčin se nutil; a jak Václavovi královský, tak tomuto podlý jeho stav zdál se býti základem ustavičného smutku a neustálé traplivosti, jakou mu ničím nelzelo zaplašiti; ano usilování katovo veselým se zdáti jen tím více hrůznost citů jeho vyvyšovalo.

Tak rozdílné namáhání jejich, buďto snížení se, buď povýšiti, jen v tom srovnávalo se, že marné bylo; ačkoli příčina nezdaření jednoho pouze jen v osobě, marnost druhého v osoblivé povaze i okoličnostech záležela.

Taktéž dále kata roznícená ke všemu jednání pudila obrazotvornost, která rozličně v ducha jeho vábivši přeludy pro náramnou život svoji dala mu takovéto sny za jestotu a opravdovost považovati, kdežto Václav spíše rozumem se řídil; ačkoli — sestaviv sobě usudky, jakéž právě pravými býti uznával — k uzavření a jednání se nechal přivesti, kteréž ihned nato — jiné, předešlým zcela odporne, teď však proti oněm za pravé považované usudky v uzavření nové zosnovav — jako by nepravé a nepředložené buď proklínal, buď oplakával, jak právě anebo vzteku, anebo truchlivosti cit v něm byl mocnější.

Původ, jakož i velikost takovéhoho povah jejich rozdílu z dalšího příběhu pokračování snad zřejměji bude vysvitati.

3

Co? rozpogodzić czoło, paziu? To tak snadnie, idę, całą godzinę strawię przed zwierciadłem. To łatwo twarz ułożyć. Uśmiech gorzki twarzy nie jest owocem cierpień? Igraszka dziecinna. Twarz moja była niegdyś jak dziecka, niewinna,

będę się śmiał jak dziecko, co o świece marzy.
O, paziu, łatwo zatrzeć na czole te rysy?
Tak jak na pergaminie zaloty pisane
można przemazać! zetrzeć, nowe kłaść napisy.
Przemażę pismo czoła — zniknie przemazane.
Słowackiego Maria Stuart, akt III, sc. II.

Ranní pára obejmála opět hrad křivokladský, zdaleka opět volala kukačka. Král Václav stál u okna rozlehlý přehlížeje dvůr a pozoruje pacholky, kteří u kašny, šesti topoly obsazené, nabírali vody v kovaná vědra k napájení koní. Tvář jeho byla vyjasněná a následkové nevyspání v prošlé noci, jakožto něčeho obyčejného, nebyli k pozorování. Pevným krokem několikrátě přešel sednici a pak chopiv se šňůry v uhlu pokoje visící silně zazvonil. Brzo nato k němu vešel páže. „Slyš, dojdi pro mého kata,“ poroučel král, „ať narychlo přijde ke mně; ale smutek svůj ať zanechá doma, že bych přál jasné viděti čelo jeho, bude-li čelo k spatření.“ Páže ukloniv se odcházal. „Ještě jedno,“ volal král. „Až vyzveš kata, přines velikou konvici vína a dva koflíky.“ Páže odešel; hned ale nato vstoupil v příbytek katův. Tento ležel ouplně oblečený na příčnách při vlhké zdi, jedna ruka loktem opřená podporovala hlavu, prsty její hluboko byly v kadeřavých vlasech zatknuty; oči měl pevně sevřené, hubu polootevřenou; celá postava jeho zdála se mluvíti „Nech jej spáti“ atd. Z obličeje, ačkoliv plamenné oči byly zamknuté, jakási hrůza vycházela. Páže, pohledem tímto překvapen, po celém těle se třásel.

Po chvíli se zmuživ, temným hlasem „Kate!“ promluvil. „Kdo mne volá?“ táže se tento neotevra očí svých, jako by ze spaní se ptal. „Kráľ Václav,“ odvece páže, „žádá míti tebe při sobě. Mám přinesti víno.“ Kat pootevřel oči a tím hrůzný dřívě obličej výraz hlubokého smutku na se přijal.

„Václav — víno?“ tázal se kat, jako by, z hlubokých snů se probíraje, chtěl se zpatovati. „Ano,“ odpovídá páže; „ne však smutný žádá král viděti obličej, nýbrž jasnou tvář a vrásků prosté čelo!“ — „Ach!

Tak? — Toť jest lehké, právě jsem o tom přemejšlel!“ zasmál se kat, obličej rukou přejeda, a smích ten předešlou tváří jeho navrátil hrůznost. Odcházející panoš chvěl se po všech oudech. Za mříží, na chodbě k bytu hradního, potkal se s Miládou, domnělou hradního rytíře dcerou. „Tys byl u krále?“ promluví naň tato. „Ano; poroučel si konvici vína,“ odpovídá panoš. „Ty se třeseš? Čeho se lekáš?“ v tušení ptala se dále třesoucím hlasem. „Přicházím od kata,“ odvece panoš a popisoval jí chování jeho. „Já ho ještě nikdy tak neviděl,“ vypravuje dále, „obličej bledý, černé vlasy rozervané, hrůzný, zimný v bledé tváří smích, výraz řeči podivné,“ — vtom volné po chodbě rozléhaly se kroky, Miláda pokývla pažeti; on umlkl. Kat se blížil — ruce maje na prsou složené, oči v zem upřené — zdoluhavým chodem k bytu královu. Předě dveřmi královské komnaty zastavil se, přešel rukou obličej, usmál se, pak vešel ku králi.

„Nenos žádného vína!“ rychle poroučí Miláda. „Král přikázal, musím,“ odvece páže. „Tehdy až jim doručíš víno, přines mi harfu mou, jest mezi věcmi přivezenými z Prahy.“ — „Má se státi,“ připoví tento a brzo nato nesl velikou konvici a dva koflíky v byt jatého krále.

Když páže z pokoje králova se navrátiv s harfou okolo mříže kráčel v obydlí Milády, rozléhal se již hlasitý hovor v bytu královském. Obličejem k oknům obrácený seděl kat na dvou stolicích, lokty o stůl opřený, naproti němu Václav; kat pil kvapně.

Král. Což dnes nedostačuje vína k veselosti tvé? Jindy při víně býváš veselejší.

Kat se usmál.

Král (s hlasitým smíchem). Toť jest veselé usmání; ba věru, kdybych tě neznal, musel bych mysliti, že mně k vyrazení pohledem svým chceš tropiti žerty.

Kat se zamračil, král se smál tím více. Rozhorlený zvolal kat: „Václave! Já jsem jen katem tvým, ne bláznem!“ Teď se zasmužil Václav a polohlasně „Králi kate!“ promluvil, načež se smíchem „Kate králi!“ odpověděl kat a pozdvihna vysoko koflík takto ku králi promluvil: „Rci mi, králi, jestli by ti kdy bylo lze lepšího dostati mistra

popravního? Ty pochybuješ? Tedy na zdraví moje; ať dlouho ještě stojí lidomorna a vyšehradská věž i ať nás oba přečkají točnické sklepy dlouho potomkům hlásající slávu naši.“

Král. Nech takových žertů a raději mi rci, co soudíš o dceři hradního. Tys ji viděl?

Kat. Myslíš Miládu? Tu hradní jen klamlivě za dceru svou vydává; ona jest dcera Jiroše z Hradiště, jemužto hradní byl bratrem.

Král. Jak ty ji znáš?

Kat. Kluk můj, kterému královská Vaše Milost (s usměchem) kmo-trem byla, jest syn této Milády, dcery Jiroše z Hradiště!

Král. Jak? — A kdo jest tento Jiroš z Hradiště?

Kat (sahaje po koflíku). Nech jej spáti, králi! Na tvé poručení meč můj ustlal jemu lůžko ve vězení vyšehradském dne prvního máje roku 1391.

Král. Tak ty tedy splácti jsi chtěl jen dluh svůj, dávaje dceři za otce syna. — Nuceně se usmíval Václav nucenému žertu, než s jakousi zoufanlivostí a hlasitým smíchem uchopil se kat pronešených slov, a opakuje „za otce syna,“ tiskl plný koflík v rozevřená usta. — Vtom rychle po sobě následovalo několik smutných zvuků harfy z hradního dvora. — Katovi sklesla ruka s koflíkem, seděl nepohnutý, oči daleko rozevřené pustě jiskřily, jak by v neskončenou hleděly dálku; podobalo se, jako by tyto zvuky znal. Václav přistoupil k oknu.

Ženský hlas zpíval poslední sloku písně, jakou Čechové osvobození krále Václava II. z rukou Oty Braniborského z vězení bezdězských před sto lety slavili, asi v následující smysl:

Nadarmo bouře slunci hrozí,
na svůj trůn vstoupil Václav král;
a pode vládou Přemyslovců
lev český v staré slávě stál!

Oučinek písně této, jak se na katu projevil, byl strašný. On zůstal ustrnulý, zraky v nesmírném plouly smutku; spodní pysk hluboko sklesl a bílé zuby pevně přes sebe byly přeskřípeny. Po dlouhé chvíli

se zpamatoval a zdoluhavým krokem odchází sám s sebou rozprávěl: „Miládo, nadarmo usilování tvoje! Kdo jednou královské zbavil se mysli — —“, vtom zmizel ve své obydlí. Král však smysl písně této na sebe potahuje, daleko se z okna vypínal, zpěvačku chtěje uzříti, která na pavláčce, v uhlu stavení mezi bytem královským a obydlím hradního upravené z dlouhého, ve zdích zatknutého kamene, seděla; — pro pilíře však a výstupky, mezi okny jeho a touto pavláčkou se nacházející, nelzelo mu kouta toho dohlédnouti. Rychle se ohlédl po katovi a nespatriv jej více na místě „Podivné, podivné!“ šeptem k sobě promluvil.

Od toho času byl kat pohledu než obyčejně jasnějšího, ačkoli veselostí, co z tváře jeho vysvívalo, jmenovati se nemohlo. Jakýsi papršlek naděje skvěl se v jindy zcela zasmušeném obličejí; v co však doufal, žádnému, ani jemu samému povědomo nebylo. Může i býti, že nechtěje někoho rmoutiti, veseleji nežli kdy jindy vyhlížeti se nutil; neb neočekávaně-li ho někdo napadl samotného, bylť obličej jeho jakož obyčejně zsmutnělý a teprv po dlouhé chvíli, jako při mlhavém jitru, zponenáhla na tváři jeho, abych tak řekl, deštivý vzešel den.

V každé skoro noci z pavláče při chodbě v ouzký hleděl dvůr tajně rozmlouvaje s bílou ženskou postavou; v každou skoro noc nato zněly zvuky harfy provázejíce píseň Miládinou na osvobození Václava Druhého aneb jiný slávu Přemyslovců hlásající zpěv, jako by nynější city jeho uchlácholiti a uspati a jej k jinému života způsobu zbuditi chtěly; než vždy ten samý, jako ponejprv, na obličej a chování kata měly oučinek. Strašný tento výjev na tváři jeho byl co vývrh a zbouření sopky doutnající, po kterémžto hluboké a tajemné na obličej jeho se navrátilo ticho. — Nejisté však a blízké zbouření předpovídající usmání na každý večer v pohledu jeho doutnalo, jako kdy hluboké lazůrové moře v nepokojných se plíží dřímotách; ostatně za celý čas ani jediného se žádným nepromluviv slova, byl podoben hrobce, která povrchně okrášlená i přibílená v lůnu strašném ošklivý nicosti lidské tají výjev; neb i on násilně se usmívaje v utrobách svých s náramnou teskností skrýval hrůzný obraz pohynulého člověčenství.

I Václav byl nadobyčej změněný; i on veseleji než kdy jindy teď v hluchný patřival dvůr a zvědavost, jemu sice neznámá, jej opanovala; než vždy jen nadarmo hleděl na původ a stopu jemu podivného chování katova přijít, jakož i rovně vždy marně se dotazoval na pážeti po záležitostech Milády. Ani kat, ani páže otázkám jeho neodpovídali; kat, že nechtěl, panoš, že nevěděl sám, co měl vypravovati. —

Jestliže však král a kat veselejšími se zdáli, tím smutnější a ztrápenější den ode dne byla Miláda. Bledé vpadlé líce, hluboko ležící oko prozrazovaly tajnou a neodvratnou nemoc. — V každé noci, kde dříve s katem na pavlači stojícím rozprávěla, spatřila ji stráž u železné mříže při chodbě bytu královského hořce plačící se navraceti do pokojů svých a často harfa žel její pronášela v smutné písni. Její jednání teď jakousi tajemnost a smutnost prozrazovalo jako dříve katovo; než co on s náramnou a ustrnutí hodnou silou snášel, toho jen takorška zdání čím dále tím více hrozilo, ač dosti silnou, dívku usmrtiti. — Ona jej milovala, či nemilovala, tak sama při sobě nemohla rozhodnouti; on jí byl protivný již pro smrt otce jejího, — strašlivé jeho činy a viny v duši její hrůzu a nenávist budily, než nesmírné neštěstí jeho, které však nikdy zcela nemohla pochopiti, soucitné při ní nalezalo srdce, jakož i náramná síla, s kterou on strastný osud svůj snášel, zbudila obdivování její, a tak cosi nevýslovného v okrese jeho kouzelnou mocí jí vždy vábilo a nutilo.

Takto na rozpacích, jako strašlivou bouří zmítána, bez vůle, ba často skoro proti vůli své jednající, nenacházela žádného, kdo by jí ochranné před utonutím byl podal ruky; ano každou nocí určitějším snad bezvolně od kata osudu svého projevením jen hlouběji vždy v hrozících vlnách zoufalství pohřžená se býti zdála. V takových okoličnostech uplynul měsíc.

Ký to člun tak rychle vluny dáví,
proč tak krotne pod ním Veltava?

— — —

Probůh! Práznať — — — šatlava —

Kollár

Opět bylo jitra v křivokladských lesích a hlučně si počínali pacholci při studni na rozlehlém dvoře, štíhlé topoly kolem studně v ranním se chvěly větru a zdaleka volala žežhulka, kdy kat rychlým krokem vstoupil v pokoj královský. „Králi, chceš-li na svobodě býti?“ kvapně, však šeptem se tázal. Král pochybujícím ho měřil okem. „Zde čti!“ rce tento podáváje mu lístek od Milády v přešlé noci skrze mříži na chodbu mu tajně nadhozený, v kterém oznamovala, že dva královi věrní zbrojnošové v příští noci na dvoře převezmou stráž; že provazy, po kterýchžto jim lze bude z hradeb se spustiti, jsou pohotové; a tak že, bude-li v tom vůle králova, jim možno jest žádané svobody dosáhnouti. List tento byl nejistou a třesoucí se rukou psaný; mnohá slza setřela jednotlivá slovíčka.

Královi po přečtení toho, co v slzách psáno bylo, radostí čili nadějí pomsty jasně se jiskřily zraky: „Tehdy opravdově budeme na svobodě? — Pak, odbojníče starý, chraň se mého soudu!“ — „Králi, mně schází meč!“ v hlubokém smutku pravil kat. — „Já se oň postarám,“ připovídal král.

Den zašel a temná se přiblížila noc; měsíc v hlubokém ploužil se mraku, těžká mlha, k outěku příhodná, obvinula utichlý hrad. Hlásný z vysoké bašty opovídal půlnoc. Jeden ze zbrojnošů na pavlač vyšlým katu a králi přihodil provaz, po němž se tiše v ouzký spustili dvůr, kde je Miláda očekávala, co zatím zbrojnoš druhý v ouzkém okénku lidomorny o železnou mříži upevnil jiný provaz.

Jistě by se byli utíkající zhrozili, kdyby jim bylo lze v obličej Milády popatřiti. Bledá, hluboko vpadlá tvář byla ustydlá a polomrtvá, oko ustrnulé a po strašném boji předsevzetí zoufanlivé se jevilo v pohledu jejím.

Již stáli na přední baště zrovna pod lidomornou. „Králi, slyš! Něco v lidomorny hlubině teskně zastonalo!“ vece kat. — „Nech stonati,“ odpovídá král již se spouštěje, „svoboda jest před námi!“ — „Králi, mně schází meč!“ praví dále kat. — „Nech mně ho na starosti,“ promluví Miláda; řeč její byla zdlouhavá, vážná i určitá, však jednozvučně jak byla pronesena, měla cosi strašného do sebe. „Žádný, neznaje cenu jeho,“ mluvila dále, „nebude se oň starati, já ji znám; meč tento opět bude tvým, pohledávej ho u mne!“ Kat bez odpovědi se spustil z hradby, za ním oba zbrojnoši.

Miláda za utíkajícími se sklonila a lkala šepotem lehkým: „Dobrou noc, nešťastný! Já jsem chtěla býti anjelem tvým, než příliš slabou nadpřirozená osudu tvého utiskla mne tíže; já nemohu více. Ty se vracíš v hrůzný pro tebe svět — snad brzo na stezku zoufalství. Já — půjdu spat.“ Volným, slabým krokem odcházela v hrad. Vtom silně zavzní hlas trouby a hned nato pokřik: „Hoří!“ Král, kat a zbrojnoši rychle z druhé slezli bašty a hustou mlhou po hoře spěchali okolo chaloupek křivokladských v hustý les. Na druhém konci hradu Křivokladu, na levém křídle rozlehlého dvora u pivováru, právě nad malou zahrádkou vzešel oheň a ohlížejícím se na outěku zdál se hustou mlhou šlehající plamen jen co krvavá záře kolem lidomorny vycházeti.

Z chaloupky o samotě blíže lesa stojící někdo utíkajícím vstoupil vstříc a slyše kroky tázal se, co troubení a hluk na Křivokladě znamená; neb z končiny této buď pro mlhu, buď pro vysoké křoví a zahýbající se kopec nebylo nic více od ohně viděti. „Hoří,“ odpověděl zbrojnoš známému hlasu. „Kam ty spěcháš, Oldřichu?“ — „Na Hyvnu s poselstvím neštěstí!“ odvece ten. „To jsi mohl raději horem jíti,“ praví hlas dále; „kdo jde s tebou?“ Pořád se oddaluje odpovídal hlas zbrojnoše „Jiřík, pro jistotu!“ až neuslyšíce další chalupníka křivokladského otázky, který se v chalupu vrátil, vešli v hustý les.

Na hradě náramný hluk a zmatek panoval; na velkém dvoře někteří z pacholků vážili vodu z hluboké studně, jiní ji donášeli k hořícím stavením a ulívali plameny; zbrojnoši zdola od Červeného potoka sestavili řad a rychle z ruky do ruky plná nahoru, dolů prázdná si

podávali vědra. — K ránu uhasl oheň, než ještě větší nastal zmatek, kdy panoš na pravém křídle hradu, kde se ničeho nenadáli, ohlašoval, že král ušel z vězení. Ihned uhlídávše provazy na lidomorně na rychlých koních pronásledovali starý rytíř se synem bratra svého, Jiroše z Hradiště, a s několika zbrojnoši utečence.

Tito vejdouce v pustý les, ouzskou pěšinou, víc a více se nížící, v hluboký spěchali důl. Mlha, jaká na kopci nad lesem panovala, zde víc a více se tratila, takže jim lze bylo cestu rozeznati. Asi za půl hodiny přes hluboký a široký potok přišli v širokou rozsedlinu na patě vysoké hory. Zde stály čtyry stovkové duby, sloužice malé nízké chaloupce za nárožní sloupy, takže na vnitřní straně jejich jiné trámy, napříč upevněné, široké tvořily stěny; škuliny byly jílem a mechem ucpaný, střecha z došků a mechu pozůstávala, nad nížto listnaté koruny dubů se chvěly v šepotání uspanlivém. „To jsme na Zakopaném,“ praví zbrojnoš; „nad námi stojí Hyvna!“ — „Já slýchával,“ vece druhý zbrojnoš, „že ze Zakopaného tajná stezka, jen obyvatelům na Zakopaném známá, hustým lesem rovně vede až ku Praze.“

„Já se na ni zeptám!“ rce první a jílcem meče svého zaklepal na nízké dvěře chaloupky. Po chvíli nato štěrbinami dveří prorážely paprsky světla a v začervenalém sloupu se táhly v dálku. Nízké dvěře se otevřely, jasná červená zář vyrazila a s rozžatou loučí stál ve své ohromné, nyní však mohlo se říci ochromené síle před nimi Honza Nebojímse. — Navracující se Stivín po dovedení krále od Křivokladu tou stezkou, kde král chtěje se osvoboditi a s koněm vzhůru po kopci ujíti rychlým obrácením pacholka v prohlubeň shodil, slyšel zdola volati. „Kdo jest?“ tázal se. „U čerta, já! Dlouho-li pak zde mám viseti?“ odpovídal hlas. Stivín se přehnul přes zábradlí a v tratíci se pomalu mlze poznal Honzu visícího ve větvích šípku na kolmém srázu s přeraženou pravicí, kterou až posud na šňůře nosil. — On slezl po druhé straně, a po větvích jedlí a vystupujícím kamení až k Honzovi se dostav, jeho vlastním mečem trní přesekal, které Honzu ze všech stran obkličovalo; a povídaje mu, kde by se buď levicí, buď nohou mohl zadržeti, spolu lezli z povolna dolů, až Honza dosáhnuv podle naučení Stivínova ramena jeho, levicí se drže při skále, nohama o ramena chalupníkovy opřený, který

pod ním vždy hlouběji slízal, dostoupil země, pro trní a snětví, které v šatu jeho kolem a kolem bylo zachycené, více velikému ježku než člověku podobný. Vysvobodiv jej tak od nebezpečnosti spádu vzal ho Stivín s sebou ve svou chatrč, aby zde očekával úplného uzdravení svého. — Král, uspatřiv zde Honzu, nemálo se zarazil; než tento vida krále a kata s chladností pravil: „Králi, chceš-li se pomstiti, přepustí ránu katovi, on má jistější ruku!“ — „Nemám času se mstiti; raději rci, sám-li obýváš v této chatrči?“ ptá se král.

Honza. Ne! Stivín zůstává se mnou a jeho otec a společník jeden.

Král. Co dělá můj broň?

Honza. Nepomůže Vaší královské Milosti více k outěku; já ho zakopal, nebyl již k potřebě.

Král. Zavolej svého společníka.

Vtom bylo slyšeti zdaleka jakési klepání jako vzdálený dupot koně; Honza obrátiv se nepředloženě velmi silně hvízdnu. Zbrojnoš však uslyšev dusot a domnívaje se, že Honza schválně tak silně hvízdnu, „Nehvízdej, chlape,“ vzkřikl, chápaje se ho za prsa, „chceš nás prozraditi?“ Než tento popadna ho levicí mrštil ním o zem; to však uhlídav kat a nakvap vytrh druhému zbrojnoši meč, Honzovi jej vehnal v hruď. Velikán tento bez vzdechnutí se svalil a kat rychle šlápnutím nohy uhasil louč. Vtom se blížila matka Stivínova zbuzená hvízdnutím Honzovým, a vidouc ho umírajícího, počala náramně naříkati.

„Nevřešti, babo!“ těšil ji Honza. „Což jest umírající zbrojnoš v času našem něco tak podivného?“ — „Kate, ty jsi se překvapil, toho chlapa je škoda!“ pravil král. — „Kdyby byl zasáhl tebe, byl by se nepřekvapil,“ odvece mu Honza, „já mám dost,“ a obrátiv se hubou v zemi, počal smrtelně chroptati. Kat od otázky po meči svém nepromluviv slova pokrčil rameny.

„Babo, znáš ty tajnou pěšinu odtud na Prahu?“ ptal se zbrojnoš sbíraje se a protahuje oudy. „Znám, zrovna pod kopcem hyvenským za naší chatrčí šest kroků, pořáde nahoru proti potoku, běží rovně až ku Praze!“ pravila tato. „Ale ať jest ta pravá, a bude-li se někdo po nás tázati, zapři nás, aniž komu ukazuj více pěšinu tu, sice,“ ukazuje na mrtvého Honzu, „buď tento tobě výstrahou!“ hrozil král.

Baba přisvědčila a vedoucí je na stezku poroučel král dále: „Zabitého pacholka uvrhni v potok pod vaší chatrčí, proň jest dosti hluboký!“ Ukázavši jim na cestu vracela se baba k své chatrčí, kde již Stivín, Jaroš a Duchoň při zabitém pacholku stáli, který hubou v zem obrácený ležel ruku maje hluboko v písku zarytou. „Ano, ten bílý,“ praví Stivín, „to byl král!“ — „A ten černý byl kat jeho!“ dopovídal Duchoň. „Král tedy! Jestli to on byl,“ vypravovala navracující se baba, „poroučel, abychme mrtvého vhodili do potoka, aby někdo hledající je nenašel buď nás, hrob kopajících, buď mrtvého pacholka, a tudy nepřišel na stopu jejich.“ — „To se může státi!“ odpoví Stivín chápe se mrtvého. „Počkej,“ poroučela baba, a ze sednice přinesši kropenku se svčenu vodou a naznamenavši ho křížem, „teď jej pochovejte,“ pravila, a tito mrtvol pacholka uvrhli v jarními dešti rozvodnělý potok, který za Křivokladem v Berounku a s touto u Zbraslavi ve Vltavu padal; a tak, co zatím utíkající nepokojní pokojnou ku Praze spěchali stezkou, blížil se Honza pokojný nepokojnou cestou po jiné straně taktéž k stověžité Praze. Pod hyvenským kopcem vzhůru proti potoku kráčeli král, kat a zbrojnoši kvapně po naznačené stezce; již se blížilo k ránu a čím dále, čím výše vstupovali, tím hustější obyčejná v křivokladských lesích je obkličovala mlha. Mohlo býti k páté hodině, když nedaleko od sebe slyšeli dupot koní; všickni čtyři v hustém roští ve vysoký lehli mech a hnedle nato dva pronásledující je zbrojnoši volným krokem jeli okolo nich po silnici, která se zde tuze ku pěšině tajně zblížila, následující mezi sebou vedouce hovor.

První. Nač nadarmo máme jeti ku Praze? Já se chci vsaditi, že přes Berounku spěchali na Žebrák neb na Točník.

Druhý. Co škodí; však jest jich dosti, kteří jim na Žebrák neb Točník zamezí cesty.

První. Proč ale nadarmo rytíř nás tolik rozesílá na všechny stezky ku Praze? A po těch se máme za celé čtyry dny marně toulati a Prahu objížděti.

Druhý. Však on rytíř náš má své příčiny; neb dostal-li by se král na Vyšehrad, jest po nás veta; tam má ještě věrných dosti, kteří nám velmi nepřejí.

První. Proč ale celé čtyry dny?

Druhý. Protože se mu tak líbí! odpověděl mrzutě, již tak daleko, že ti, o kterýchž se jednalo, sotva už doslechli rozprávku jejich; po malé chvíli pak neslyšeli již ani dupot koní.

Ponaučení rozprávkou jezdců umínili po celé čtyry dny v lesích zůstatí a teprv až na pátou noc blížiti se k Vyšehradu; jeden ze zbrojnošů, známý v krajině této, ponavrhl je do nějaké chatrče starého uhlíře hluboko v lese dovesti, nad nížto vysoko ve skále tajná jeskyně se nacházela, v které by bezpečně za tyto čtyry dny mohli přebývati, a rada jeho byla schválena. Bylo k polednímu, když přišli na kraj kolmé skaliny; slunce pánilo a polední pára polétovala po vrcholích vzdálenějších kopců. Z hlubokého pod nimi dolu vystupující hustý dým zvěstoval, že jsou blízko cíle. Zbrojnoš vedl je po kraji skaliny vpravo až k ouzké stezce, která roštím zarostlá neznajícímu jí každému zůstala skrytou. Tak kráčeli houštím zakryti, časem s nebezpečenstvím života rozsedliny přeskakující, až asi do polovice výše skaliny přišli. Zde byl nešíroký, daleko ven vystupující trávník, na jehožto konci při skále hustý lískový keř se zelenal, jehožto větve rozhrnuje vedral se zbrojnoš v ouzký průchod, který do rozsedlého ve skále vedl sklepení. Pak přišed zpátky očekávajícím pravil: „Všec-ko bezpečno, chce-li Vaše královská Milost zde venku zůstatí, zde jest rovně tak jisto jako v samém doupěti; neb málokdo zná cestu sem vedoucí, nás pronásledující aspoň, jsem ujištěn, že žádný, a pro houšťku křoví nelze sem odnikud dohlédnouti. Já sejdu v důl nějaké potravě zaopatřiti. Jiříku, pojď se mnou, abysi seznal cestu dolů vedoucí.“ Druhý zbrojnoš se vzchopil a brzy se ztratili v křovisku napravo ležícím; jen časem bylo slyšeti pod nohama jim dolů padajících kamenů hřmot. Král si lehl v stínu lískovém, kat po kraji trávníku rozhrnuv větví jen tak daleko, co by mohl okem prohlédnouti, díval se v oudolí pod ním ležící, kde před malou chatrčí hromada dřevěného uhlí doutnala, při které šedý starc obcházel; po nižších pod ním skaliskách přeskakovalo dvě koz. Asi po půlhodině mluvili zbrojnoši se starcem; co spatřiv kat od kraje ustoupil a položiv se při kořenu tohoto křoví, jak se zdálo, počínal dřímati. Uvečer, když již slunce

zašlo a jen růžové pruhy po modrém nebi, které se jasně nad ními klenulo, zářily, vrátili se zbrojnoši s příslibenou potravou spolu ve velkém uzlu měkký mech nesouce, kterým uvnitř duté skaliny široké přistlali lůžko. Na noc vešli král i zbrojnoši v rozsedlinu, tázaný kat, nechce-li spat jíti, první na celé cestě tajemně za odpověď dal slova „Já zůstanu pod nebem!“ a při vchodu jeskyně se umístil opřev ruce o kolena a v rozevřenou dlaň planoucí položiv čelo. — Tak přešla noc; tak přešel den a opět noc, tak minul čas, až čtvrtý nastával den. —

Bylo jasné jitro, zhluboka ozýval se ranní zpěv starce, který se v hučení potoka a zpěv pernatého sboru mísil. Všickni čtyři stáli na trávníku před jeskyní a král vysílal Jiříka ku Praze, aby prohlédnul, jestli volný bude vstup na Vyšehrad; o příští půlnoci však měl se zprávou opět k nim pod Vidovlou přirazit, kde jej všickni očekávají příslibili. Jiřík odešel; po půlhodině viděli ho skrze větví pokraj trávníku hlubokým dolem ku Praze odcházeti a uvečer za ním tou samou postupovali cestou.

Nebylo daleko od půlnoci, když stanuli pod Vidovlou. — Noc byla dosti jasná, i mohla příjemná býti, kdyby hustě padající rosa, jejížto krůpěje v měsíčním světle kolem po větvích jasně se skvěly, nebyla působila chladnost. Vltava rozvodněná silně hučela; břehy její daleko byly přelitě, nebo voda po lučinách rozlitá dosahovala až k patě broubících po levé straně břehy její pahorků. Přes větve křoví, za kterým stáli, dobře bylo viděti Vyšehrad, ano i věže některé nové Prahy, pokud ji viděli, lehce mohli rozeznati. — Sotva odbila půlnoc, slyšeli blížící se kroky a po chvíli mluvili s Jiříkem na ustanoveném místě. Král stál vpředu, opřený o přeražený strom, za ním Oldřich s vytaseným mečem a kat rozšlapoval kapky rosné a kvítky spolu několik kroků vzdálí po patě hory.

Král. Jest přístup k Vyšehradu volný?

Jiřík. Všude jisto až k Vyšehradu, jak ale na hradě, nevím. Na břehu čeká člun s dvěma vesloma, na kterém nám lze na druhou stranu se přepraviti.

„Tedy pojďte,“ vece král. Za čtvrt hodiny byli u břehu a v malém člunu plovali po řece. Oba zbrojnoši veslovali, král seděl uprostřed,

vpředu stál kat se založenýma rukama nepohnutě hledě na slavné druhy Přemyslovců sídlo.

„Krásná noc!“ rce Oldřich. „Tak jasno jako za dne; měsíc, ač již z ouplňku vyšel, svítí jako rybí oko.“

Jiřík. Jak se obráží jeho zář o zlaté báně Neklanky a v oknách královských pokojů jest světlo; hled, jak se třpytí, jak by nás slavné v nich očekávaly hody.

Oldřich. Viz, jak v hrobní kapli doutná věčná lampička, jak by chtěla uhasnouti.

Jiřík. To se ti zdá, poněvadž ve vodě kolem nás takové množství hvězdiček pluje, kterýchžto světlo se v oku tvém jasněji míhá než světlo lampy. — Lampička hoří čistě.

Oldřich. V strážnici nad branou hoří oheň plamenem na kameném ohništi. Brr — však je skoro chladno; tam se ohřejeme. Podívej se, Jiříku; mně se zdá, že se strážce na hradbách scházejí.

Jiřík. Ano, máš dobře, zrovna nad skálou při kapli. Není dobře k rozeznání, mnoho-li; jsou v stínu kaple. Teď jeden vystoupil ve svit měsíčný a ukazuje — hou — ký čert to jest?

Člun jejich na něco vrazil a byl by, jsa příliš ouzký, málem se překotil. Oldřich se sehnul k vodě a nějaký mrtvol plynul při člunu jejich. „Ať jsem čertův, tu je Honza Nebojímse,“ zvolal. „Jak ten sem přichází? — To ho časně voda vyhodila.“

Král povstáváje přehnul se k té straně. „Na mou věru, — tentě jest mi pořádě v cestě a hrozí mi i po smrti zkázou.“

„Po jeho, čili po tvé?“ promluvil kat s obyčejným úsměchem poprvé za čtyry dny; král neodpovídaje poroučel: „Oldřichu, zadrž; a vyvlekněte ho s sebou až na břeh, aby došel pokojného hrobu.“

Jiřík. Slavný pohřeb má, věru; v tichém, zrcadelném toku Vltavy....

Kat. Nechoří mu světlo kolem hlavy velmi jasně? tázal se usmívaje se dle obyčeje.

Oldřich. To ne, ale Vltava mu nák slavně hučí pohřební píseň. — — Král se chvěl hrůzou.

Na vyšehradských hradbách hemžilo se množstvím zbrojnošů ukazujících na řeku. „Ký to člun tak rychle vlny dáví?“ zněla otázka.

„Kýž než toho, kteréhož očekáváme; pod kýmž by tak krotla Vltava?“ byla odpověď. „Znáte toho, co stojí v předu člunu?“ volal hlomoz. „Dobrou noc, pánové!“ pravili jiní ukazující vzhůru ku královským pokojům. „Již jsou na břehu!“ znělo po chvíli a celé množství hrnulo se ke bráně. —

V královských pokojích při naplněných číších a hluboce dohořelých svících seděl řezník Štípek, od spiklých měšťanů pražských prozatím ustanovený setník na Vyšehradě, a s ním spolu měšťanosta a konšelé pražští. „Již jest po půlnoci, bude čas k spaní,“ praví Štípek. „Ano,“ odpoví měšťanosta; „mně zapadají oči, ani nevím, jak se do Prahy až dolů dostanu.“

Štípek. Dnes zůstanete na Vyšehradě spáti.

Měšťanosta. To víte, že nerad zůstávám na Vyšehradě, obzvláště spáti.

Štípek. Dnes musíte.

Měšťanosta. Tedy ještě jednou, pánové, na zdraví Prahy!

Všickni. Ať žije Praha!

Vtom zdola slyšeti hlas trouby, uvítající krále, a křik „Ať žije král!“ rozléhal se hradem; po chvíli se rozlétly dvěře a král, kat a hluk zbrojnošů stál před uleknutými. Štípka, měšťanostu a konšely odvedli ve vězení pod Neklanku; a po celou noc hluk a troubení z Vyšehradu hlásalo hrůzu spiklým měšťanům a příchod krále věrným jemu, kterýchžto se do rána velké množství sešlo kolem hradu, pod nímžto Oldřich a Jiřík pro Honzu Nebojímse hluboký kopali hrob.

Jestliže Jiřík pohřeb Honzův na řece slavným jmenoval, mohl se teď veselým a hlučným pohřebem nazývati; neb příchodem královým přilákané množství u veselém zpívání a provolávání se hemžilo v polosvětlu temně doutnajících pochodní kolem nového hrobu, v kterém Honza Nebojímse, ještě nad obyčej jeho chladnější, měl spočívati.

Jede rytíř lesem, jede
na koníku vesele:
„Co se rdí ty hory šedé?
Proč jedeš tak nesměle;
aj, koníku,
můj vraníku!
Proč jedeš tak nesměle?“ atd.

J. J. Marek

Čtvrtý den vycházel nad Vyšehradem, co král v něm opět přebýval; přes celý čas bylo hlučno a veselo v královském sídle, neb co věrní královi pánové a rytíři Václava uvítat na hrad přicházeli, i sprostý pražský lid, milující krále svého, hlučně se shromáždil na zápraží hradu vesele provoláváje zdraví královo.

Kat po celý ten čas nebyl k spatření; zdálo se, jako by se opět nanovo byl zcela změnil a jako by čas tento byl přechodem k jiné, ještě větší změně.

Čtvrtý den vycházel, v hradě ještě bylo ticho; — růžové červánky vystávaly za vršovickými pahorky a zlaté obláčky polétovaly před doutnajícím brunatnou branou jitra. Vltava se kouřila v ranní páře a za vodou ležící dvory, zahrady a hory buď v růžové záři se skvěly, neb v modravém šeru se tratily, jak buď k východu, buď v stín obrácené byly. Ze zlichovské kapličky na skalce nad řekou zvěstoval zvonek svitání, kdy dva zbrojnoši na východním nádvoří vyšehradském se sešli. „Dobré jitro!“ — „A, dobré jitro, Beneši,“ pravil druhý, „kam dnes máme jeti, jak poručil král?“

Beneš. Na Křivoklad; kat včera o to dal žádati, žádný neví proč. Či snad ty víš, Jetřichu?

Jetřich. Bezpochyby se chce mstít na těch, kteří ho tam ostříhali; proto musí sto zbrojnošů s sebou. — Ale proč je teď tak podivný?

Beneš. To je lehce k uhodnutí — dávno neviděl krev; až uzří krev, kterou sám prolil, bude takový, jako bývá vždycky. On obyčejně

bývá podivnější; poněvadž ale na předešlé chování jeho jsme uvykli, přichází nám teď podivnějším než jindy.

Jetřich. Já mám poručeno za svitání zbuditi krále, aby časně se mohlo vyjeti. Zbrojnoši jsou připraveni. — Vtom přikročili k ouzkým kamenným schodům ve zdi hradební a po těch vyšli na výstupek hradby k východní straně, kterýž tak byl zrovna nad párou Jezerky vyvýšen, že spadlo-li co z něho, právě do Jezerky muselo padnouti.

Šero se ploužilo rozlehlým polem vršovickým, za pahorky ale silně se rozednívalo; chaloupky, za nimiž jasně ranní záře doutnala, roztroušené po východních kopcích tvořily před zlatou branou jitra ostré černé stíny, jako by přístrachy stály na stráži prchající noci.

Jetřich. Již silně svítá; bude čas krále zbuditi.

Beneš. Já půjdu ostatní svolat. — Beneš odešel a Jetřich na polní roh zvučně počal troubiti ranní píseň. — Pahorky východní slabě odpovídaly a zvukové rohu i ohlasu mísili se hustým šerem dolů a ploužili se v sladkém souzvuku po utichlém hradě budíce obyvatel jeho z ranních snů letních. Brzo nato bylo hlučno po hradních dvorech, a než slunce denní dráhy své dostoupilo střed, byl král, provázený katem a některými věrnými pány, s nimiž sto zbrojnošů jelo, blíž Křivokladu.

„Krásný den,“ mluvilo se ve sboru pánů. „Příliš parný,“ odpovídal jiný; „na noc dostaneme bouři.“

První. Jen aby nás nedostihla na cestě; král chce dnes ještě z býti v Praze.

Druhý. Nevím; vzdálené hory se v parném poledním slunci třepetají, jako by v rychlosti padaly a zas vystupovaly; — to nepředpovídá nic dobrého.

Třetí. Jakýžto smutný pohled poskytuje těm horám tento třepetavý zásvit! A ty lesiky na jejich vrcholích, co zatím ostatní jich díl holý jest, činí je podobny nevěstě pod věncem plačící.

Druhý. A toto smutné ticho v hlubokých lesích; všecko ptactvo se před parnem kryje.

Třetí. To mrtvo. — Všecko klesá vedrem spařeno.

Čtvrtý. Kdo smutným okem třeba ve svět veselý hledí, tomu jako skrze truchloroušku vše jenom smutně vyhlíží, také svět jenom truchlivý spatřuje. Já dnešní den chválím; mně je veselo. To jasné slunce, to chvění hustých stínů stovčkových dubů po obou stranách silnice, sem tam výhled pasekou na vzdálené hory a v klínu jejich sluncem se bělající jednotlivé dvory, — to všechno že smutně vyhlíží?

První. Ne to mi smutné přichází, co jest; alebrž co bude a co nám tento výhled připovídá.

Čtvrtý. A co připovídá?

První. Večerní bouři; může býti, že ještě nám na cestě.

Čtvrtý. Veselou bouři! Proměnu v jednostejném trvání pokojných dní. Já neznám nic veselejšího. Toto dmutí a shlukování se černých mraků, které se k zemi blíží a blíže snižují; tyto bílé pružiny v nich, ten zábřesk blesků, hřmot a hluk hromů dálnými horami opětovaný, nato slavné ticho, hučení rozčeřených vln po rozvodněné řece a pak to obcerstvení všeho stvoření —

Druhý. Nevím, může-li bouře jakákoliv bouří veselou slouti; tato těsná úžina, v které se naše země mezi shluklými mraky, pro které nelze nebe dohlédnouti, plouží, doléhá na strachující se prsa, jako by je i s koulí země v sevřeném klínu chtěla rozmačkat; ty bílé pruhy po černém mraku co bílý kříž na příkrovu rakve —

První. Hle, kůň katův jak začíná smutně sobě počínati, jako by jezdcovo zasmušení i koně nakazilo.

A opravdově kůň katův, který s králem o několik kroků napřed jel, počal velmi truchliv býti; sklopil hlavu a svěsiv uši lehkým, zdlouhavým krokem šel odtud rozšířenější cestou.

Čtvrtý. Což divného! Parnem umdlený touží po nápoji, mně samému to rozpalující slunce počíná obtížno býti. Půda pod nohami koní musí býti co dláždění pece rozpalené.

Třetí. Slyš! Co to? — Tak smutně a slavně! — Vtom se blíže nich zdlouha na veliký zvon bilo, třesoucí smutný hlas snesl se nad lesy křivokladské a v parném slunci třepetající se hory opětovaly zvuky truchlivé. Brzo nato slyšeli smutný souzvuk trub a po malé chvíli

vjížděli v otevřený hrad křivokladský. Jediný zbrojnoš stál na rozlehlém dvoře; pohřební zpěv vycházel z hradní kaple.

„Kde jest hradní rytíř?“ rychle se tázal král zbrojnoše.

Zbrojnoš. Hned po dosažení zprávy o Vaší královské Milosti příchodu na Vyšehrad ušel se strejcem svým i s ostatními zbrojnoši, jen několik Vaší Milosti věrných s nemocnou Miládou zůstalo v hradě.

Král. Co znamenají zvuky zvonů?

Zbrojnoš. Pohřeb Milády.

Král se rychle ohlédl po katu, ale jen pánové jej provázející se sborem zbrojnošů stáli za ním v dlouhém řadu. Král vstupoval po schodech vzhůru ku kapli. Napravo byl vchod k jeho druhdy bytu, vlevo do kaple hradní. Před ní byla vysoká prázdná síň, uprostřed ní stál kat se založenýma rukama, nepohnutelný co socha kamenná, upřenýma očima hledě otevřenými dveřmi v kapli hradní.

Kouř rozžatých pochodní se valil vždy vyšším a vyšším klenutím po kapli a kouřem tím světla pochodní co požáry pozdního večera a plamínky svíce co hasnoucí hvězdy šerými mrákotami vyhlížely; černě oblečené postavy se jako duchové míhaly dýmem tímto. Uprostřed, právě proti malému oltáři zvěstování Panny Marie, stála rakev otevřená, v ní bíle oblečená ležela Miláda; na hlavě měla věnec z bílých růží, které však, uvadlé a opadlé, již jen jednotlivé po obličejích nad sebe bělejší roztrušovaly listy, po levé straně její ležel jí na srdci katův meč. Podle rakve stálo víko, na kterém dle poslední vůle její bílým velikým písmem „Ó králi! — Dobrou noc!“ bylo napsáno. Na hlavním oltáři za hustým dýmem hořelo kolem obrazu, řezbářským dílem zhotoveného, který svatou Trojici představoval, veliké množství světél až nahoru k soše vzkříšeného Pána Krista, kterážto socha hustým, černětkaným závojem byla přikrytá a zahalená. Nade všecko však jasnější byl obraz svatého Václava pestřými barvami vypálený ve skle okna, o které se parné slunce opíralo; pod ním byl nápis „Přemyslovec“.

Na obraz tento šedým kouřem hledělo upřeně oko katovo, sotva však král vstoupiv do kaple chtěl se k rakvi blížit, přikvapil kat dlouhými a rychlými kroky až k samé rakvi a uzřev meč po straně mrtvé Milády a jej uchopiv tiskl ho k srdci.

Pohled jeho byl nadobyčejně strašlivý; zraky jeho nejvyšší smutek, ostatní tvář zoufanlivě usmání jevily; vlasy vzhůru mu vyvstávaly a ponejprv bylo viděti jeho vysoké velebné čelo, po němžto veliké krůpěje potu se lily; čelní žíla byla velmi naběhlá a ruce na meči nevolně sice, ale tak silně a pevně sevřené, že by žádnému nebylo lze rozevříti je. — On chtěl mluvit, přeskřípené však zuby mu v tom bránily; jen opět dobytý na kvapně se zdvihající prsa přitiskuje meč z hluboka prsou šeptal, takže slova jeho zněly co daleká bouře: „Meči! Obraze můj!“ A vztýčiv se i s náramnou rychlostí vyskočiv z kaple chopil koně svého a ujížděl z hradu.

Král zvolna sejmul bohatou, peřím ozdobenou čapku a zahaliv se v podaný sobě černý plášť zůstal nepohnutý státi, co zatím ostatní jej provázející staročeskou pohřební píseň zpívati počali, kterýžto samými muzskými hlasy pronešený truchlozpěv temné zvuky trub provázely. Daleko zpěv tento ještě slyšel kat za sebou; brzo temněji, brzo hlasněji zněli zpívající hlasové a dutě se v to mísilo povolné na zvon bití a trub hlas truchlivý. Ba hlasitě, ba temně kat sám k sobě, rukou silně přitom pohybuje, mluvil slova beze všeho smyslu a spojení, často až dětinsky sobě počínaje.

Tak spěchal letem ku Praze. Dlouhým skokem cválal černý jeho kůň s nově nabytou bujností; červený plášť v parném paprslku poledního slunce co požár ohnivý dmul se daleko za ním a černé prosté vlasy jeho syčely ve větru horkém, který tamto za vzdálenými horami jednotlivé přenášeje obláčky zachvíval zde stíny dubů po obou stranách silnice. Byl to hrůznoměšný výjev, ježto se nejlépe k obyčejnému usmání katovu přirovnati dal, jehožto nynější zbouření podivnou, však pro povahu jeho, běda jemu, jen krátkou připravovalo změnu.

Což navěky se zamknou
brány tvé, ó ctnosti velebná,
člověku, vykročil-li kdy z nich?
Zdaž nemožno mu na cestu vyniknouti,
z které již se byl vyšinul?

Angelína od Turinského

Tu, tu něco časem pokryto,
co se k světlu vyjevení blíží.

Tamtéž

V síni královské na Vyšehradě doutnalo ve vysokém mramorovém krbu narovnané dříví a osvětlovalo temně rozlehlou čtverhrannou síň. Naproti dveřím pod bohatými koberci stál na dvou stupních vyvýšený trůn králů českých, od něho vpravo i vlevo sedadla pro stav panský. Po levé ode dveří straně byl krb, po pravé pak čtyry okna, z nichž bylo na krajinu, za Vltavou ležící, viděti, teď v temné noci roucho zahalenou. V každém uhlu síně stála vždy socha jednoho z Přemyslovců, celá v brnění rytířské zahalena; dlouhé dvě péra, jedno vždy bílé a jedno červené, plápolala z přílbice jedné každé a bledí obličejové postav královských z otevřených vyhlídali hledí.

Po pravé straně trůnu, v levém koutě, stála socha Přemysla Otokara, v pravém socha vojevody Vladislava, který Otona, jehožto socha po levé straně trůnu stála, roku 1111 na Křivoklad dal zajmutého zavezti a teprva roku 1115, podarovav ho velkým dílem Moravy, na svobodu propustil. V posledním uhlu pokoje stála postava Václava Třetího, kterýž roku 1306 v Holomouci oukladně zavražděný, byl posledním králem a vládcem nad českou zemí z kmene Přemyslova.

Ostatní síň byla bohatě a královsky ozdobená; zlaté štíty a znakové k českému království přináležejících zemí byli rozvěšeni po zdích kolem znaku českého, v kterém stříbrný lev český v poli krvavém zrovna nade trůnem se skvěl; ostatně mezi těmito znaky viseli dlouzí

staří mečové a nad sochou v každém uhlu plápolali v měnivém světle doutnajících ohně praporcové čeští.

Kat, na jehožto poručení — které služebníci za vůli královu považovali — síň byla otevřena, seděl při nohou sochy Václava Třetího hlavu maje podepřenu o sloup, na jakýchž sochy stály vyvýšeny, co zatím dva zbrojnoši na stráži před královskou síní následující vedli hovor:

První. Co králi napadlo asi, dáti tuto síň tak pozdě na noc otevřítí, a ještě k tomu dříve, nežli se z Křivokladu navrátil? A já pochybuji velice, že by se v takové bouři navrátil.

Druhý. Což víš, že král dal otevřítí? Ját bych myslil, že to učinil kat o své vůli a ujmě.

První. Pochybuji. Neb kat by sotva byl poslal o své vůli pro kněze, a ještě pro takového.

Druhý. Cožpak je ti při tom divného? Kat navštěvoval vysoké školy, a jak se zdá, byl mu tento kněz nejen mistrem a učitelem, nýbrž i spolu přítelem; a k tomu, nepřijel-li kat dnes tak podivně změněný domů, že by se mohlo něco podobného státi?

První. To je bouře. Jakž ten vichr touto chodbou skučí, jako by někdo zdaleka hlasitě plakal; a jak se prodírá všemi škulinami sem a nazpět.

Druhý. Již musí být brzo půlnoc. Ticho, kněz přichází.

Černá, vysoká štíhlá postava blížila se sloupením dlouhé a rozlehlé síně, a vystoupivši po několika schodech, stála přede dveřmi královské síně. Byl to v černé roucho oděný kněz; černé vlasy kroužily se po vysokém velebném čele a černá brada zdobila vážný obličej, kterýž podlouhlý, orientálský nos a černé, plamenné, dobrotu srdce jevící oči velmi krásným a přitom velebným a vážným činily. Pokorně se unížili zbrojnoši před výjevem slavný užas rozšiřujícím a kněz vstoupil volným krokem v síň královskou. Spatřiv kata však tiše sedícího přistoupil k vysokým oknům a hleděl v bouřlivou noc.

Husté mraky se valily z protějších hor, časem rozkřížené bledým bleskem, a vlny Vltavy šly dutě a hučely náramně; kolem byla čirá tma, jen v jednotlivých chaloupkách sem tam se míhala světýlka

nízkými okénkami přes zbouřenou řeku. Po chvíli přistoupil kat k oknu a smutným, jemným hlasem, výrazem jemu neobyčejným, jal se mluvit: „Žádná hvězda nesvítí na zamračeném nebi; jednotlivá jen světýlka sem tam se míhají a hasnou pamatujíce svět na spaní.“

Kněz. Žádná hvězda nezhasne; jen mrak kvapí přes ni; až přejde, bude opět hvězda zářiti jasně. Proč jsi mne dal zavolatí?

Kat se kvapně obrátil k světlu, červenavá zář polila obličej, z kterého někdejší hrůza všecka byla zmizela, a mírně i důvěrně pravil ku knězi: „Mistře, já jsem býval žákem a učedníkem tvým, tys mi byl přítelem; já jsem umínil sám nésti tíži osudu svého, nežaluje žádnému; jedna jediná znala původy žalosti mé, ona není více a já cítím, že nemožno mně samojedinému navrátiti se na stezku, z které jsem nevolný vykročil a na kterou co den vždy víc a více toužím, ach nadarmo, přijítí. Ty mně porad, druhdy mistře můj, ty — —“

Kněz. Mluv! Jak daleko Bůh mně propůjčil sílu, snažím se tebe nazpět navrátiti.

Kat kvapně vstoupil před sochu Václava Třetího a ukazuje prstem na ni s obyčejnou náruživostí „Tento jest praotcem mým!“ zvolal; studený vítr zaskučel rozlehlou síní rozvíraje plameny ve vysokém krbu a rudá záře červeno zbarvila bledý obličej sochy posledního Přemyslovce. „Ha!“ vzkřikl kat jednou rukou zakrýváje obličej svůj, druhou bolestně, co v křečích, svíraje jílec meče svého. Venku zdaleka hučel hrom.

Kněz. Tento jest praotcem tvým?

Kat. Ano, tento! Tento, jenž v první mladosti své co král uherský, ozralství i životu nepořádnému oddaný, z padlé dívky zplodil otce mého; (divěji) a tak se stal původem syna (s ousměchem) v hřichu,

Kněz. A opustil —

Kat. Ó ne, on zanechal potomkům svým jmění veliké, ale on též mně zanechal vědomí, že — och! — Již co malé pachole bloudíval jsem samotný a zoufanlivý, všemu stvoření se vyhýbaje, po krajinách pustých, proklínaje pád báby své, a — otec, který v živobytí celém nespokojené na statku matkou mu odevzdaném trávil dny, potvrdil na lůžku smrtelném doptávajícímu se synu zprávu tuto. Matka pro

smutek můj a zoufanlivé moje chování již dávno se utrápila; osamělému strašné se duchem křížily myšlenky, jenže jakási temná touha mě vábila v zemi českou, abych pohleděl na kolébku otců svých.

Kněz. Duch strážný tě vábil —

Kat. Ó tenkrát! Bylo krásné podletí, odpoledne, ani nejmenším větrem nepohnutý stápel květoucí bez po břehu Vltavy v stříbrné vlny dlouhé větve, když jsem se blížil. — Ve mně bylo tišeji, slavný, vážný pokoj se rozkládal v prsou mých. — Ó ten obraz tkví věčně v duchu mém! — Nízké chaloupky a bílé věže vyhlídaly kolem široou krajinou z květoucího stromoví, vzádu rozlehlá Praha, za Prahou modraly se pahrbky, nad Vltavou stál nový hrad královský, málokterý lehký obláček plynul nad věžmi jeho — a přede mnou, na hrdé skále nad řekou, strměl v parném slunci v modrojasný blankyt bezestinný, slávou korunovaný Vyšehrad, na kterém již otcové moji nevládli více. — Já stál jako zkamenělý, vřelé slzy lily se po tváři mojí.

Kněz. A uvečer jsme tě našli ležeti bez sebe proti Vyšehradu, ruce hluboko zaryté v parném písku na břehu Vltavy; pod čelem tvým byl písek promoklý.

Kat (mírněji). Vy jste mne přijali na vysoké školy; ty jsi byl mistrem mým, ty jsi mne učil mysliti, a byl-li jsem dříve nespokojený, tedy teď nespokojenost má nejvyššího stupně dosáhla; rozum můj zbloudil z pravé stezky, jak již dříve pro povahu mou lze bylo se nadíti; já, spustiv se náboženství, nevěřil jsem v Boha, v nesmrtnost, svět se mi protivil, živ býti jsem nemohl a umřítí jsem nechtěl!

Kněz. Strašný obraz našeho století, já bych —

Kat. Já jsem miloval každé zvíře, každé květině bál jsem se ublížiti věda, že jednou sejítí musí, a maje za to, že pobyť její zde to jediné jest, čím se může honositi. Já jsem miloval každého člověka pro lítost nad jeho neštěstím, také jsem však i každým člověkem opovrhal pro bídnot jeho, a proto jsem opovrhl i sám sebou. Ničeho jsem sobě posléze nevážil, a oddaje se životu nepořádnému, přál jsem zapudití myšlének svých; chtěje udusiti jemnocitnost, kteroužto jsem i dílem za příčinu svého neštěstí a nespokojenosti své považoval, cvičil jsem se v ukrutenstvích; a kdy ostatní lid se domníval, že z rozkoší

jsem se oddal životu nepořádnému i ukrutnosti, byl to jen strašlivý posměch, jaký jsem si ztropil z člověčenství a jakým jsem i sebe sám nanejvětš tryznil. (divoce) Já jsem se stal katem Václavovým, a kde otcové moji žezlem i mečem vládli, vládl jsem já jejich mečem toliko. — Obyčejná hrůznost a úsměch vracely se v obličeji jeho, až po chvíli mírněji počal:

„I poznal jsem dívku; ona zvěděla osud můj, ona mne chtěla mně samému navrátiti zpět; ona budila udusenou touhu po cíli slavném, jaký jsem v letech mladosti chtěl dosáhnouti — ona — není více!“

Kněz. Nešťastníku!

Kat. Jene, já jsem chtěl se vrátiti k stezce opuštěné, chtěl jsem očistiti zneuctěný meč, jediný pozůstatek otců svých, věrný obraz můj; i toužil jsem po vysosti, po slávě otců svých — (strašným výrazem) Nadarmo!

Kněz. Těžko jest se navrátiti na dráhu, z které jsi se vyšinul; dosáhnouti slávu otců svých — již nemožno!

„Ha!“ vzkřikl vzteklým smíchem kat a jedním skokem seděl na stolici králů českých, jednou rukou tiskl svůj meč, druhou se pevně držel trůnu, jak by ho někdo z něho chtěl svrhnouti. „Jene! Huse! Cože díš?“ tázal se polou bez sebe.

„Nemožno!“ opakoval tento.

Oběma rukama chopil se kat černých vlasů, hluboký smutek, divoký smích a zoufanlivý úmysl hrály obličejem jeho. „Ó králi! Dobrou noc!“ zastonal zhluboka, vztýčil se co ve velikých bolestech vzhůru, než kolena mu sklesla, on padl k nohám trůnu na kamenné stupně; a v rozevřené dlaně skrýval obličej svůj. Silný víchř zaskučel síní, všecky štíty zařinčely po zdích a hledí na přílbici sochy Václava Třetího skleslo samo sebou přikrývajíc obličej královský; oheň se opět rozňal a světlo jeho co krvavá zář obklíčilo kněze Jana Husa, který nad padlým v modlení rozprostřev ruce, obličejem k bouřlivému nebi obrácený mluvil: „Nešťastný! Marněť namáhání tvé; boj srdce dobrého s hlavou zlou nepomine nikdy, nevolný klesneš nazpět vezdy v náruživost starou a jen chladný hrob vrátí pokoj svedenému, však velkému srdci tvému; bohdej že brzo!“ — Venku ráz a ráz burácel

hrom, blesk za bleskem osvěcoval krajinu protější a divoký třeskot trouby ohlašoval příchod králův.

Po chvíli vstoupil Václav v síň královskou, a vida kata na zemi ležícího, silným hlasem poroučel: „Než slunce vyjde, sejdou zajatí naši mečem katovým!“ Kat rychle zepjal se vzhůru, jako vyděšený patřil kolem sebe; pak chopiv se meče svého spěchal ze síně. — Bouře umlkla, oblaky černé se rozpustily v déšť a husté krupěje bičovaly rozčeřené vlny. —

Po bouřlivé noci krásné vzešlo jitro; na oblohu jasnomodrou vystupovalo zdlouha, vážně a velebně jasné slunce za pahorky vršovickými. Na východním náhradí byl ve velkém kole sbor zbrojnošů; uprostřed nich vysoké, červeně přistřené lešení. Na tomto stál kat, levá jeho ruka jako ztuhlá ukazovala na mrtvolu bratra Milády a strejce jejího, pravá byla opřená o krvavý meč. S hrůzným úsměchem, jako přimrzlým v bledém obličejí, a očima daleko rozevřenýma hleděl kat co oslepený ve tvář vycházejícího slunce. Malý zvonek rozesílal z vížky vyšehradské stříbrný zvuk prvním jitem; snad slavil východ slunce na modročisté nebe, snad želel smrt stínaných? — Čili ouplný západ hvězdy katovy? —

Král Václav s naplněnou číší v ruce hleděl v krvavý dvůr z vysokých oken bytu svého.

Doslov ke Křivokladu*

Ó radostné cestování!
Čtvero pánů na vozíku;
jeden dřímá, druhý zpívá,
třetí dýmá, čtvrtý zívá!
Vozka kleje na kozlíku. Hahaha!
Ó radostné cestování!
Čelakovský

0. PROLOG

Stará pravda jest, že kdy obyčejně veselý a rozmarňý člověk se přetvařuje a smutným se staví, mnohem více k smíchu poňouká; jakož i obráceně člověk smutný a truchlivý, kdy se k veselosti nutí, jen více a více rozesmutní; tedy ani mně nebuď za vinu přičteno, jestli obveseliti chtěje jen rozesmutním. Již na počátku povídky chtěl jsem nasledující omluvení položit, věda ale, že předmluvy zpočátku položené valného štěstí nemají, kladu předmluvu tuto na konci, maje za to, že tak beze všeho jiného přičinění se tato předmluva domluvou stane, a tudy snad již žádné jiné domluvy více potřeba nebude.

1. SCÉNA

Čtyry dlouhé stěny, nad námi, pod námi a z každé strany jedna; dvě krátké, skoro co stejnostranné šestihraníky, na obou koncích. To jest naše jeviště. „Snad rakev dokonce?“ Ne — rakev ne! — Ta

* Doslov tento chtěl jsem perem než obyčejně rozmarňějším a veselejším psáti, a právě kdy péro do ruky беру, dojde mne zpráva, že jeden z mých známých, ano z mých přátelů mohu říci, totiž Pavel Hampe, pozemskou pouť svou dokonat; a tedy i tenkrát stížnosti mé, že veselým slohem cokoliv píši, se mi nezdaří, bude doslov tento důvodem.

Poznamenání pro pana redaktora

ne!! — — Pod námi hrčí čtvero bystrých kol po silničné půdě, před námi klope osm koňských kopyt, nad námi šlehá a práská vozkův štihlý bič a za námi leží Praha; zkrátka jeviště naše jest společník, který z Melníka do Prahy a z Prahy na Melník, dvakráte tuším za týden, často tu nejsmišnější společnost dováží.

2. OSOBY

Vpředu seděl kapucín, celý do kázání, které při nastávající slavnosti v Melníku míti chtěl, zabraný, podle starého vousatého žida obličejem k stěně přední obrácený. Za těmito jsem byl já s jiným, mladým židem, za příčinou obchodu cestujícím, který v časopise, tuším že v Bohemii, divadelní zprávu četl; poněvadž časem něco — „den Herrn Rezensenten rezensiren“ — mumlal. My čtyři, já, starý žid, mladý žid a kapucín, seděli jsme zpočátku tíši, zato ale za námi dva studenti hlučně rozmlouvali. Povědomí mně přicházeli, že jsem je v kafiřně v Celetné ulici vídával; nepochybně vlastenci, neb ustavičně vzdělanější češtinou hlučný hovor vedli.

3. DĚJ A ROZMLUVA

Věnceslav (student první). Já vám za to stojím, pane, že v naší krajině čtvrtý pád od slovíčka *já*, to jest *mne*, jen s hrubým *e*, a ne líbým *ě* vyslovují, jakož i *mě* jen bez *n*, a ne tehdy *mně* vyrčeno bývá.

Svatopluk (student druhý). Ve vaší krajině může býti; já ale vzdy jsem měl za to, že *e* bez puntíku jen proto se píše, aby se čtvrtý pád od třetího tím jistěji v písmě rozeznal, a co se mě dotýče, že se jako v slovu *město* co *mně* vyslovuje.

Věnceslav. Co, že se říká *mněsto*? — U nás jen *město* jako *mjesto* vyslovují.

Svatopluk. Tedy u vás chybuji.

Věnceslav. Nebo u vás?

Svatopluk. Pane, dovolte! V Praze —

Věnceslav. — panuje zkažená čeština — a —

Kapucín (hádáním jejich v předřikávání kázání svého vytrhovaný, rychle se k ním obrátil, až by podle sebe sedícího žida starého byl shodil a v duchu kázání svého na ně spustil). Rozmilí bratři a sestry v Kristu, Spasiteli našem! — Buďte tíší a pozorujte — (Študenti umlkli a kapucín šeptem, čím však dále, tím hlasitěji kázání své předřikával, k čemuž žid starý v modlitbách pohřížený šedivou hlavou kýval.)

Svatopluk (mírněji). Dovolte, co to vezete za spisy s sebou? —

Věnceslav. Poslední čísla Květů českých vezmu s sebou na svátky, nebude-li doma co jiného dělati.

Svatopluk. Dovolte, ať se podívám —

Věnceslav (podáváje mu požádané listy). Což jste nečetl čísla tato?

Svatopluk. Četl, ale —

Mladý žid. Erlauben, meine Herren, daß ich so frei bin Ihnen zu bitten, was sind das für —

Věnceslav. To jest české —

Mladý žid. Ah so! Ich kann böhmisch nicht lesen, verstehn ja. — (A vida, že študenti o časopisu počínají rozmlouvati, stal se pozornějším.)

Svatopluk. Předce; kdyťpak jsem věděl. Ukončený jest Křivoklad, jen doslov má nasledovati.

Věnceslav. Ano, ukončený. Já ale žádného ukončení nevidím.

Já. Dovolte, pánové! — Já spisovatele Křivokladu znám a mohu vám říci, co v doslovu stojí. Že povídka ta zcela ukončená není, připouštím, ačkoli celý smysl svůj a ideu hlavní rozvedenou má; neb povídka ta jest jen výjimek z větší práce, která pozustávající ze čtyř neb pěti povídek od hradů, na kterýchžto se děj koná, svůj název beroucích, teprvá celý román pod názvem Kat v sobě uzavírá.

Věnceslav. Ach tak? To jest jiná. Ale i uprostřed se nalezají místa, která docela jsou neurčitá.

Já. Připouštím. Ale i uprostřed, ba proto, že do časopisu psána jest, a tudy jen zkrácená povídka, ano jen kostlivcem povídky býti musí, ba z jiných příčin —